

Unitárius kérdés a „Magyar Állam“-ban.

Ki hitte volna, hogy a „Magyar Állam“ czimű lap péterfilléres szent hasábjaira is rákerül egykor az unitárius kérdés? Hja! az idők gonoszak. A meglepetések korát éljük. S e tekintetben a római egyház épenséggel nem szenved kivételt. Ez egyházat csak a roszakarat vádolhatja stabilismussal és stagnálással; holott a legnagyobb reformer. Egy maga több újítást tett a hit mezején, mint a protestáns felekezetek együtt véve. Hanem hát a világ hálátlan; nem örömet ismeri el az érdemet. Avagy hogy a régieket: a purgatoriumot, az indulgentiát, az inquisitiót, a melyek mind a római egyház korszakot alkotó találmányai, ezuttal mellőzzük mi is: nemde nem a római egyház lepte meg a világot néhány évvel ezelőtt a Mária szeplőtlen fogantatásának, legközelebbről pedig a pápa csatlakozhatlanságának üdvezítő tanával? És az emberek mégis azt mondják, hogy a római egyház nem halad. Halad bizony s megérjük, hogy idővel még az unitarizmussal is megbarátkozik. Odáig már szerencsésen eljutottunk, hogy egyik hű lovagja, Lonkay Antal — ki ne ismerné legalább nevééről a római egyház e kipróbált vitézét — az unitárius vallásból „magyar állami“ kérdést csinált, s mi nem tagadhatjuk meg magunktól azt az örömet, hogy ez ügyvel t. olvasóinkat meg ne ismertessük.

Térjünk hát a dologra,

A mult 1874-ik év december havában Hatala Péter, tanár a budapesti m. kir. tudomány-egyetemen, a róm. katolikus egyházból kilépett s az unitárius egyházba törvényesen átállott. Megtörtént ez hiszen másokkal is, a kik meggyőződésükért elég bátorsággal bírtak lerázni magukról a római egyház fényes békóit s főleg a közelebbi évekből tiszteletreméltó férfiak névsorát mutathatnók fel, a kik unitáriusokká lettek; de mi ebből nem szoktunk zajt csinálni, mert fel tudjuk fogni a nagy mester szavait: „Nem jó el úgy az Istennek országa, hogy ember eszébe vehetné;“ a Magyar Állam pedig nem kísérheti figyelemmel minden igaz katolikusnak hitt ember lépéseit. Azonban a Hatala Péter kilépését mégis figyelemre méltatta s mivel ebbeli boszujának egyébbel nem tudott kifejezést adni, „Tárogató“ czimű rovatában a Ha-

tala kilépését jelezvén, hozzátevén, hogy Hatala a kereszténységből is kilép, az az unitáriussá lesz.

Megvallom, hogy a midőn a Magyar Állam e megjegyzését olvastam, nem tartottam azt egyébnek, mint egy gunyos élcznek, a melyet még meg is lehet bocsátni az embernek olyan szent haragban, mint a minőt a Magyar Állam t. szerkesztője érezhetett akkor, a mikor a Hatala unitáriussá lételét kegyes Tárogatójába kellett vennie, de azt távolról sem gondoltam, hogy ez állítást még komolyan védelmezni is tudja. Az az hogy nem teltségében kételkedtem, oh nem; arról én meg vagyok győződve, hogy Lonkay ur et comp. a fejből is feketét tudnak csinálni s általában a római egyház bajvivői a sophismáknak nagy mesterei, — hogy is állana fenn különben a római egyház, — hanem azt hívém, hogy ez állítása védelmével nem kívánna magának dicsőséget szerezni. Csalódtam. Az ember nem tagadhatja meg magát. Nehéz az ösztön ellen rugódozni.

Ugyanis, püspökünk, ft. Kriza János ur, vallásunk iránt viseltető éber figyelménél fogva jónak látta a felmerült megjegyzés ötletéből a Magyar Állam szerkesztőjéhez a következő levelet intézni:

Tisztelt Szerkesztő Ur!

A „Magyar Állam“ czimü lap f. évi 286. száma „Tárogató“ rovatában ez áll: „Hatala Péter kilép nemcsak a kath. Egyházból, hanem a kereszténységből is. Mult csütörtökön jelent meg Hatala két tanuval a pestbelvárosi plebánián, bejelentvén apostasiáját, mely szerint unitáriusá lesz.“ s. t. b.

Mivel az idéztem közleményben azon állítás foglaltatik, mintha az unitáriusok nem lennének keresztények, ugy a magam és egyházam iránti köteleességből, valamint az országos törvények iránti tiszteletből szükségesnek látom a következő rövid észrevételt tenni!

Hogy valamelyik vallásfelekezet a keresztény egyházhoz tartozik-o, vagy nem, erre nézve egyedül azon vallásfelekezet illetékes nyilatkozni; miután pedig az unitárius vallásfelekezet és annak egyes tagjai magokat szívben és lélekben a Krisztus evangeliuma szerinti keresztényeknek tartották mindig és tartják ma is, ugy hisszük, hogy ezt megtagadni vagy kétségbe vonni senkinek sincs joga.

De e mellett az unitárius vallást magok az országos törvények is a keresztény vallások közé sorozták kezdettől fogva napjainkig. E tekintetben legyen szabad hivatkoznom az Approb. Coust. I. R. I. Tit. 2-dik Articulusára, melyben több rendbeli, nevezetesen pedig az 1568 ki tordai és az 1571-ki máros-vásárhelyi országgyűléseken hozott törvény-

czikkek alapján az unitárius vallás Erdélyben törvényesen bévett keresztény vallásnak ismertetik el, s mint ilyen több, mint 300 éves multtal, történettel és egyházzal bir. Az erdélyi külön fejedelemség megszűntével 1691-ben Leopold a nevééről nevezett diploma első pontjában nemcsak elismerte az unitárius vallást Erdélyben törvényesen bévett keresztény vallásnak, hanem egyszersem kötelezte is magát, hogy azt minden ebből származó jogaiban megtartja a többi keresztény vallásfelekezetekkel egyetemben. Midőn Erdély Magyarhonnal az 1848-ki unió-törvény alapján szorosabban egyesült, az unitárius vallás Magyarországon is törvényesen bévett keresztény vallásnak nyilvánított. Nyilván van ez a mondott évben Pozsonyban „a vallás dolgában“ hozott 20 ik t. c. 1. § éből, mely így szól: „Az Unitária vallás törvényesen bevett vallásnak nyilvánittatik.“ Legujabban az 1868 ik évi XLVIII-ik: „A egyes házassági válópererekről“ és ugyancsak 1868-ik évi LIII-ik „A törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonzosságáról“ szóló t. czikkek hasonlóképen minden kételyt kizárólag azt bizonyítják, hogy az unitárius vallás a keresztény vallásfelekezetek közé tartozik.

Tisztelt szerkesztő urnak lovagiasságától, valamint keresztényi testvériségi érzelmétől elvárom, hogy e soroknak becses lapja legközelebbi számában helyet ad.

Teljes tisztelettel lévén

T. szerkesztő urnak

Kolozsvártt, dec. 24. 1874.

alázatos szolgája

K r i z a J á n o s,

unitárius püspök.

E levél csakugyan megjelent a Magyar állam mult évi 297-ik számának Tárczájában „Unitárius kérdés“ czim alatt, még pedig egy hoszszu megjegyzés kíséretében, a melyet azért nem merünk csak kivonatilag közölni, nehogy a ferdités vádját fogják reánk, miután abban oly állítások foglaltatnak, hogy ha csak kivonatilag közölnék, könnyen azt gondolhatná valaki, hogy mi a Magyar Állam t. szerkesztője róvására a ráfogások disztelen fegyverével akarjuk magunkat felövedzni.

A megjegyzés szóról szóra ez:

Az itt közölt levélre következő megjegyzéseink vannak:

1. Csak örülni tudunk annak, hogy oly tudós és tekintélyes férfi, milyen a t. cz. superintendens ur, tiltakozni siet még csak árnyéka ellen is azon állításnak, mintha az ő felekezete a kereszténység körén kívül esnék. A mai hitetlen és pogány eszméken kérődző korban jól

esik hallani, hogy a catholicismustól oly messze elszakadt felekezet is, milyen az unitária, s annak minden egyes tagjai magokat szívből és lélekben a Krisztus evangéliuma szerinti keresztényeknek tartották mindig és tartják ma is.“

2. Nem vonjuk kétségbe azt, hogy a keresztény vagy nem keresztény nevet fölvenni vagy megtagadni, — dato non concessio, hogy Krisztus egy igaz vallásától és egyházától általában szabad elpártolni és mindenféle felekezetei alkotni, — az illető felekezettől s annak egyes tagjaitól függ; de hogy e tekintetben ők volnának akár mint felekezet, akár mint annak egyes tagjai, „egyedül“ illetékesek nyilatkozni, azt egyszerűen tagadjuk. A Krisztus egy — igaz egyházától elszakadt felekezetek fölött, tehát az unitária fölött is ott áll az igazság, a melyet bárkinek is jogában áll kimondani, ha fölismeri. — Még ezzel azonban korántsem akarunk praejudicálni annak, — keresztények-e az unitáriusok vagy nem. — Hogy nem mind igaz az, a mi a catholicismustól elszakadt felekezetek körében igaznak tartatik, azt a superintendens ur példája is mutatja. Ő p. magát püspöknek nevezi, — bizonyosan azért mert úgy van meggyőződve, hogy valódi püspök; — s hogy magát így nevezi, abban őt mai napság senki sem adadályozza, az tőle függ; — de azért mégsem egészen tőle függ ám, mert hiszen csak meg fogja engedni azt, hogy ő bizony csak superintendens, kit néhányan püspöknek neveznek. Valódi püspökök csak a római catholicus és görög n egyesült s egyéb schismatico — haereticus keleti egyházakban vannak, hol az illető egyének a 7 szentségek egyike, t. i. az egyházrend által ordináltak. Egyéb vallásfelekezetek közt, ha a szavakkal játékot üzni nem akarunk, püspökről szó sem lehet.

3. Azt mondja a superintendens ur, hogy az: „Hogy valamelyik vallásfelekezet a keresztény egyházhoz tartozik-e vagy nem“ stb. — E nyilatkozata azt árulja el, miszerint a főtiszteletű superintendens ur azon meggyőződésben él, mintha a „keresztény egyház“ több sőt valamennyi kereszténynek nevezett „vallásfelekezet“ congestuma volna, vagyis mintha e vallásfelekezeteknek, p. az evangélikusok-, helvétvallásuk-, anglikánok-, presbyterianok, quäkerek, mormonok- s a többi, száznál több u. n. keresztény felekezeteknek tarka kereréke, a romai kath. egyházat közéjük vegyítve, tenné Krisztus „egy, szent, közönséges és apostoli egyházát. E meggyőződése a superintendens urnak jámbor és talán menthető csalódásnak megjárja, de Krisztus evangéliuma által hirdetett igazságnak nem. A politikai napi lapot nem tartjuk alkalmas helynek ezen tétel bővebb bevitására. Ha a ft. superintendens urnak tetszik, alapos theologiai vitába is készek vagyunk vele e fölött bocsátkozni.

4. A mit a főt. superintendens ur az erdélyi, a magyarországi törvénytárakból idéz, — azt mind ismerjük és elismerjük állami törvényeknek; de minthogy az államnak absolute semmi joga, de még képsége sincs eldönteni azon kérdést, vajjon e vagy ama felekezet keresztény-e vagy nem; azért abból, hogy az idézett erdélyi és magyarországi törvények az unitárius felekezetet „kereszténynek“ nevezik, a dolog lényege és veljére nézve még semmi sem következik, legföllebb is egy kis praesumptio; mert hiszen, hogy saját szavait ismételjük, a főt. superintendens ur szerint a tekintetben, „hogy valamelyik vallásfelekezet a keresztény egyházhoz tartozik e vagy nem“, vagyis kereszténynek nevezendő-e vagy nem, — „egyedül“ (de csak, mint főnebb megjegyeztük, akkor egyedül ha igaz alapon áll) az illető vallásfelekezet illetékes nyilatkozni.

5. A kereszténységnek tagjává egyházi szempontból a keresztiség szentsége avat. Tehát az unitáriusok is keresztények ha érvényes keresztiségben részesültek, — különben nem. — Erre kellett volna a főt. superintendens urnak a fősulyt fektetni és bebizonyítani azt, hogy ő és felekezetének minden tagja érvényesen vannak megkeresztelve, és pedig a teljes szent Háromság nevében, mely körül a mint „Antitrinitarii vagy Unitarii“ nevek is mutatja, — legkevésbé sem keresztényileg gondolkoznak.

A keresztelők tévhite magában véve ugyan még nem teszi érvénytelenné a keresztiség szentségét, s azért unitárius atyánkfiai, daczára annak, hogy a teljes szent Háromság egy Istenben nem hisznek, mégis érvényesen keresztelnek, de csak azon esetben ha t. i. egyben kívül megtartják a Krisztus urunk által rendelt formát és ha szándékuk úgy keresztelni, a mint az igaz egyház tartja.

Egyébaránt magától értendő, hogy a mily készséggel adunk helyet a ft. superintendens ur felszólalásának, mely az ő szempontjából éberségének és kötelesség-érzetének bizonyítéka, épen oly örömet és őszintén osztjuk a keresztény testvériség azon érzelmeit, melyekre ő nga hivatkozik, annál inkább, mivel mindazok, kik a szent keresztiségben részesültek, bizonyos módon és bizonyos értelményen egy közös atyának gyermekei, és így testvérek vagyunk.

* * *

Eddig a megjegyzések. Nem kívánunk azok ellen komoly harcra kelni; mert az azokba foglalt állítások csak a „Magyar Állam“ (értsd a szóban levő lapot) hivei előtt birhatnak súlylyal, a kiket nekünk őszintén megvallva, nincs reményünk jobb meggyőződésre birni; a Keresztény Magvető olvasói előtt maguktól özszeomlanak.

Azonban ha már benne vagyunk, nem tagadhatunk meg magunktól egy pár észrevételt állítani mellőlök.

Az 1-ső pontban örömét fejezi ki a „M. Á.“ t. szerkesztője a felett, hogy a catholicismustól oly messze álló felekezet is, mint az unitáriusoké, magát kereszténynek tartja. Bevezetésnek elég szép. Ugy látszik, hogy az unitáriusok ez idő szerénti tiszteletre méltó püspökének nyilatkozata, kit a M. Á. t. szerkesztője is tudós és tekintélyes férfunak ismer el, nem maradt illő hatás nélkül s annak őszinteségében Lonkay ur sem mert kételkedni. Ez az, a mit én nem mondhatok el a M. Á. t. szerkesztőjével szemben, s megvagyok győződve, hogy Lonkay ur sokkal inkább örült volna annak, ha püspökünk azt nyilvánította volna, hogy az unitáriusok magok sem kívánják magokat keresztényeknek tekintetni; mert így Tárogatójának hangja legalább igaznak maradt volna. De örömeinek lélektani alapja sincs; mert ha a katolikusok csupán saját egyházukat tartják az igaz keresztény egyháznak, minden más felekezetet, mely a keresztény nevezetre igényt tart, úgy kell tekinteniök, mint a melyek velök szemben birtokháborítást követnek el; a mi nek pedig örülni teljes lehetetlen.

A 2-ik pontban már nagyobb őszinteséggel nyilatkozik a M. Á. t. szerkesztője s azt mondja, hogy keresztény-e vagy nem valamelyik felekezet, a felett nem csupán annak tagjai illetékesek nyilatkozni; mert — úgy mond — „a Krisztus egy igaz egyházától elszakadt felekezetek felett, tehát az unitárius felett is ott áll az igazság, a melyet bárkinek is jogában áll kimondani, ha fölismeri.“ A mi más szóval annyit tesz, hogy minden más felekezet felett ott áll az egy igaz katolikus egyház, csak ez ítélheti meg, hogy keresztény-e valamely felekezet vagy nem. E megjegyzést őszintének tartom; mert a katolikus egyház álláspontjának teljesen megfelel; de legyen szabad kérdenem, hol vette a katolikus egyház s főleg ennek a M. Államban harsogó Tárogatója az igazság kiváltságát? Erre keressen a M. Á. t. szerkesztője kádenciát.

De mit kérdek, hisz a megjegyzés 2-dik pontjában ez is megtalálható, csakhogy éppen olyan mint a rossz poéta rimeei. Azt mondja, ugyanis, a M. Á. t. szerkesztője, „hogy a catholicismustól elszakadt felekezetek tévedését nyilván mutatja a felszólaló példája, ki magát püspöknek nevezi, holott csak superintendens.“ Igazán tréfás megjegyzés. Hát mi különbség van az episcopus vagy püspök és a superintendens között egyéb, minthogy amaz a görög nyelvből ez a latinból van véve? Igaz, hogy a katolikus egyház idő folytán a

maga püspökeit oly jogokkal ruházta fel, a melyekkel az unitárius püspök csakugyan nem bír s nem is kívánjuk, hogy birjon soha; de ez a különbség csak olyan, a milyen egy önkényes uralkodó és egy alkotmányos király között van; arról nem tehetünk, hogy a katolikus egyház inkább szereti az elsőt; de legalább a más izlését ne rontsa, hagyja meg nekünk az utolsót. Vagy úgy, az unitárius püspök azért nem püspök; mert nincs „a hét szentségek egyike, t. i. az egyházrend által ordinálva“? Ez a kádencia még rosszabb. Hát az első keresztény gyülekezetek episkopusait, püspökeit ki ordinálta? Hol volt akkor a hét szentség egyike, az egyházi rend? Hiszen még VII-ik Gergelyt sem az egyházi rend ordinálta, hanem a közönség választotta római püspökké. S ha az egyháztörténetet nem akarjuk meghamisítani, ha az evangéliumot többre becsüljük, mint a conciliumokat s ezeknek határozatait, úgy a püspöki nevezetre sokkal jogosabb igénye van az unitárius egyháznak, mint a katolikusoknak. Az unitárius egyháznak ma is olyan püspöke van, a milyen volt az első keresztény gyülekezeteknek, első az egyenlők között, felügyelő a szó nemesebb értelmében; míg a katolikus egyház sokkal találóbban nevezhetné a maga püspökeit caesároknak, minőkét az első keresztények nem ismertek s az Isten is mentsen meg minket attól a rabszolgaságtól, hogy valaha ezeknek szekereit legyünk kénytelenek huzni.

A 3-ik pontban a M. Á. t. szerkesztője csalódásnak tartja az unitárius püspök azon meggyőződését, hogy az igaz katolikus vagy közönséges keresztény anyaszentegyházat a keresztény vallásfelekezetek egyeteme alkotja s annak a római egyház is csak olyan kiegészítő része, mint az evangélikusok- helvétvallásuk- anglikánusok- s. t. b. keresztény felekezeteknek tarka keveréke.“ Mi meg vagyunk győződve a felől, hogy az unitárius püspök nem is igényel magának csalhatatlanságot; de e tekintetben bizonyosan helyesebben gondolkozik, mint akár a római püspök is. S ha püspökünk a theologiai vitára való felhívást elfogadná, nem kételkedünk benne, hogy a legyőzött fél nem ő lenne. De mi haszna lenne a vitának, hol az egyik fél feloldozhatlanul hozzá van kötve amaz oszlophoz, melyen ez a felírás áll: „Roma locuta est“?

A 4-ik pontban a M. Á. t. szerkesztője ellentétbe helyezi magát az állami törvényekkel. Erre nincs mit sokat mondjunk. Régi crénye az a római egyháznak, hogy az államban államot szeretne alkotni s örömebb dictálna maga törvényeket minden államban, minthogy azoknak engedelmeskedjék. De mi már csak el-

fogadjuk az ország törvényeinek védpaizsát s valahányszor keresztényegyházi jogainkban megtámadnak, azokra mutatunk. Ez a gyengeségünk nekünk hagyományos erősségünk, a melyel 300 év viharait kiállottuk s reméljük, hogy ezután már a M. Á. tárogatójának vékony szelétől csakugyan nem sodortatunk el.

Venio nunc ad 5-tum fortissimum argumentum, melyben a M. Á. t. szerkesztője azt mondja, hogy az unitáriusok nem lehetnek keresztények, mert nem a „teljes szent Háromság nevében” keresztelkednek meg. Fájdalom, nem; s ha a kereszténység csakugyan a szent Háromság hitétől függ, úgy mi nem vagyunk méltók keresztényeknek tartatni. Mi marad meg nekünk ekkor? Megmarad a Krisztus, kiről tudjuk ugyan, hogy megkeresztelkedett, de bizonyosok vagyunk benne, hogy az ő keresztelő papja, János, nem a szent Háromság nevében keresztelte meg és megmarad a három első század keresztényeinek tisztas társasága, a kik még nem jutottak volt el az üdvösség eme forrásához. Ezekkel majd csak mi is megférünk valahol a Krisztus országában s tán a ma élő nemzettség között is akadnak barátaink, a kik nem hagynak magunkra ezzel a M. Á. szerint keresztényietlen gondolkodásmóddal, a kik szívesen kezet fognak velünk abban a meggyőződésben, hogy a kereszténységnek nem a szent Háromság hite az ismertető jele.

Hátra vannak még a M. Á. t. szerkesztőjének zárszavai, melyekben a hitkülönbség daczára az unitáriusokat is testvéreknek ismeri el. Őszintén örvendünk e nyilatkozatnak. Nem is kételkedünk benne, hogy katolikus atyánkfiaiának nagy száma osztja ezt a nézetet. Csakhogy ez a mi dogmánk egyik legsarkalatosabb tétele s nem a katolikus egyházé, mely a püspököket hivatalukba lépésök alkalmával még mindig megesketi arra, hogy az eretnekeket lehetőleg üldözni fogják, (Haereticos pro posse persequar) mely a tridenti zsinat alkalmával megállapított hittételeit kivétel nélkül eme bizony nem testvéries indulatu clausával látta el: a ki pedig ellenkezőket mondana, átkozott legyen. (si quis autem contraria dixerit, anathema sit). Ugyan hát nem fél-e a M. Á. t. szerkesztője, hogy zárszavaival eretnekségbe esett? Bátorság; mert higgye el, hogy nem oly fekete az ördög, a hogy festik. Részemről teljesen ki vagyok már engesztelődve s röviden taglalt megjegyzéseivel szemben, jól csik elmondanom a német példaszót: „Ende gut, alles gut“.

Ferencz József.